

Y A Y I N T A N I T M A L A R I

AGOSTINO PERTUSI, *Martino Segono di Novo Brdo di Dulcigno. Un Umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento. Vita e opere*, Roma 1981, 421 sayfa, ek 36 tablo. (Ülgün episkoposu Novo Brdo'lu Martino Segono. XV. yy. ikinci yarısında yaşamış Dalmaçya'lı bir sırp hümanist. Yaşamı ve eserleri). Roma'daki "Istituto Storico Italiano per Il Medio Evo" adlı kurumun "Studi Storici" serisinin 128-130 n.lu yayını. Ederi 35.000 İtalyan lirası (liret)dir.

Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan *Belleten*'de ve sair bilimsel dergilerde birçok kere eser tanıtma olanağı buldum. Ülkemizde bilimsel tarih yayınlarının en iyi derlendiği yerlerden biri olan Türk Tarih Kurumu'nda ve ayrıca yayınları haber veren süreli dergisinde böyle bir yerimin bulunması yöneticilerin devamlı desteği sonunda gelişti. Tanıtmalarını yapmağa çalıştığım kitapların başlık ile içeriği birbirine uyumlu olduğu ve bizim tarihimizle kültürümüzü yakından ilgilendiren konular olacağı için, ilgiyle izlendiğine tanık oldum. Sayın Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı benim tanıtmalarımı yakından izlediği için *Erdem* dergisi için benden tanıtma yazısı istedi. Bilim dünyasına yeni çıkan bir dergide muhakkak tarihimiz için yakından ilgili bir kitap seçmeliydim. Bu kez, uzun çabalar sonunda elde ettiğim bir kitap üzerinde durmak istedim. Başlık epey tuhaf olduğu için ilk bakışta yadırgayacağımız bir durumla karşılaşabildik. Belki bizi ne bakımdan ilgilendireceği şüphesi uyanabilir ve katalogda gördüğümüz zaman not alma gereksinmesi bile duymazdık. Bunun tek bir istisnası, bu eseri hazırlayanın ismidir.

Yaşamının son yıllarında tarihimize çok önemli katkılarda bulunan ve bilimle beraber yanlış yorumlanan metinleri esas nüshaları ile ele alıp adeta yeni baştan yaratan müteveffa Prof. A. Pertusi, yazıp da basıldığını göremediği bir eserinde, gene tarihimize katkılarda bulunmuş ve ayrıca kütüphanelerde ve arşivlerde bizimle ilgili daha ne kadar çok malzemenin bulunduğu değinmişti. Şimdi üzerinde duracağım kitap bu tarz bir çalışmasıdır.

Müteveffa A. Pertusi, konu ettiği Ülgün (Dulcigno) episkoposu Martino Segono üzerinde daha önceden de durmuştu.¹ Bununla yetinmeyip araştırmalarını ilerletmiş ve ortaya devasa bir kitap çıkarmıştı. Eser basılmakla beraber, kitaplarını piyasaya vermeyip kendi satan bir kurum aracılığı ile sunulduğu için, ölümünden sonra kaleme alınan yazılarda konu edilmiş fakat elde edilmesi bir hayli zor olmuştu. Birçok meslekdaşım bile haberi olmadığı bu kitabı ancak kaynakçada görebildiler. Benim de elime ancak 1983 yılı Eylül ayında Venedik'deki bilimsel bir toplantıyı fırsat bilip önce Giorgio Cini vakfının kitaplığını ziyaret ve sonra Roma'ya bizzat gittikten sonra geçebildi. Eserin hazırlanışından sonra basımını üst-

¹ "I primi studi in occidente sull' origine e la potenza dei Turchi", *Studi Veneziani* XII (1970) S. 465-552.

lenen kurum, böyle bir eseri yayınlamakla hem sayın profesörün anısına olan saygısını dile getirmiş, hem de tarihimize çok değerli bir katkıda bulunmuştur.

A. Pertusi, eserinin 319. sayfasına kadar olan kısmı bizzat görüp basım işlerini yürütmüş, 1979 yılı Ocak ayında gözlerini yumduktan sonra² öğrencisi bayan C. Faragina tarafından bitirilmiştir. 5 ana bölüme ayrılan eserin ilk kısmında Martino Segono'nun kişiliği üzerinde durulmuştur (s. 9-28). 25 Ocak 1479 tarihinde yapılan Türk - Venedik anlaşması sonunda Ülgün kenti Venedik Cumhuriyeti sınırları içinde kaldı ve Segono bu tarihte buraya atandı. Buraya gelirken ne gibi bir görevde bulunduğu dair az ve kısa bilgilerin değerlendirildiği bu kısımda, varılan sonuç, onun bilimsel çalışmalara yatkın biri olduğu ve devrin ileri gelen din adamları ve Papa için bazı önemli risaleler kaleme aldığıdır. Beş yıl kaldığı bu yeni görev yerinde de boş durmamış ve bir takım eserler yazmağa girişmiştir ki kitabın ana temasını meydana getirmektedir.

2. ve 3. kısımlarda metinlerin yayınında uygulanan yöntemler üzerinde durulmaktadır. "Segono'nun eserlerinin geleneği ve yayın kriteri" diye adlandırılan ikinci bölümde, eserlerinin günümüze nasıl intikal ettiği üzerinde durulmuştur. Doğrudan ve dolaylı diye ikiye ayırdığı bu gelenek günümüze yazma nüshalarda ulaşmıştır. Milano'daki Ambrosiana kitaplığında bulunan bazı müellif zamanı nüshalar, eserin nasıl hazırlandığına dair bilgiler getirmektedir. Devrinde en az ilgiyi çeken konu olan, Türklerin Otranto'yu ele geçirme operasyonundan bahseden satırlar, Pertusi tarafından daha önce de konu edilmişti (n. 1 deki makalesi). Fakat eserin ana temasını meydana getiren satırlar, XVI. yy. içinde Serafino Razzi adında bir din adamı tarafından italyancaya çevrildiği için daha şanslıdır. Şimdi artık ele geçmiyecek lâtince metinleri yeniden ele alması, değerli anıları yazma halinde de olsa, sonraki nesillere bırakmıştır. Bazı kitaplıklara dağılan metinleri eleştiri süzgecinden geçiren Pertusi, sağlam bir metin elde etmeğe kalkışmıştır. Bunun için de en güvenilir kaynak olarak Floransa kentinde bulunan yazmayı tanıtmaktadır (s. 52-55). Daha sonraki sayfalarda, Segono'nun yazdıklarının hangi tarihçiler tarafından kullanıldığı ve sair kitaplıklarda bulunan metinlerdir. Bu arada incelenen kişi ve 3. Bölümde kendisine özel bir yer verilen araştırmacı Felix Petançiş'dir. Türklere dair yazdığı eser ile tanınan bu zat, Macar kralı Mathiyas Korvinos'un çağrısı üzerine Budin'de bulunduğu sıralarda yazdığı eser ile tanınmıştı (s. 60 n. 36' da geniş bir kaynakça verilmiş). Pertusi, bilgileri nereden aldığını incelerken, kaynağın büyük ölçüde Segono olduğunu ortaya koyuyor. Kullandığı hoş bir alaycı dille 'O zaman Copyright olmadığı için yazarların hakkın korunmuyordu' demektedir (s. 61). Bununla beraber bu gibi aktarmaların, yitik eserlerin ortaya çıkmasında büyük yararına da hemen değinmektedir. Nitekim esas alınan yazmaların bir kez daha eleştiri süzgecinden gene aynı sayfadan başlayarak, geçirmektedir.

Kitabın esas satırlarını meydana getiren bölüm "Martino Segono'nun anıları. Metinlerin eleştirilmeli yayınıdır" (s. 73-146). Latince ve italyanca olarak verilen metinlerin arasında, nüsha ve basım farklılıklarına da dip notlarında geniş yer

² *Bisanzio e l'Italia. Raccolta di Studi in memoria di Agostino Pertusi*, Milano 1982. Milano'daki Sacro Cuore Üniversitesi yayını. 420 sayfa. 28 araştırma yanında kaynakçası da verilmiştir (s. 405-420).

Yeni yayına verilen "Rivista di Studi Bizantini e Slavi" dergisinin ilk sayısı adına armağan edildi.

verilmiştir. Kısa bilgiler Türkler ve Osmanlılar hakkında verilen en eski bilgiler arasındadır. Bu bilgilerin nasıl derlendiği ve çağında olduğu kadar sonraki araştırmacılar tarafından nasıl bir değerlendirmeğe tabi tutulduğu hakkında aklımıza gelecek her türlü şüpheyi Prof. A. Pertusi koyduğu sayfalarda gidermeğe çalışmış ve büyük ölçüde de yararlı olmuştur. Her bir bölüm için koyduğu not ve tamalayıcı bilgi dip notlarına sığmayacağı için, ayrı bölümde verilmiştir. İlk kısma ayrılan sayfalar s. 157-263 arasındadır. Otranto seferi ile 'Sınırlardaki arazi' diye anlatılan yerlerde geçen kişi, yer adları kadar konulara da kaynakça ile birlikte bilgiler verilmiştir. Uzun bir yorum ayrılan bölüm de, devrin Papa'sı IV. Sisto için yazılan "Türklerin askeri ve davranış kaynakları" konusunun açıklanmasıdır. s. 264 ile 333 arasındaki bilgiler için, ilk ana kaynakların neler olduğu üzerinde durulmaktadır. Türklerin nerelerden geldiği hakkında Avrupa'da dolaşan söylencelerin Segono ve buna benzer yazarlar tarafından nasıl işlendiğine değinen Pertusi, bunun kaynağını verdikten sonra nedenleri üzerinde de durmakta ve ayrıca kuruluş yıllarında Türklerin nasıl bir güçlü askeri devlet kurduklarını ortaya koyarken bunun o zamanki kaynaklara yansımaları derecesini de saptamada, büyük bir bilim adamı olduğunu göstererek açıklamaktadır. Böylece Osmanlıların kuruluşundan 1444 yılına dek (Varna Savaşı) geçen olayların tartışılmalı tarihleri ve evreleri açıklığa kavuşturulmaktadır. Bir an için Pertusi'nin Türkçe bilmediği için kaynaklarımızı kullanmada yabancı kalacağıdır. Bu açıklığı yararlandığı ansiklopedi ve batı dillerinde yazılmış Osmanlı tarihleri ile kapatılan sayın müellif, bir bilim adamına yakışan tarafsızlığını ve olayların akışını önyargı ile görmediği de bilim dünyasına tanıtmıştır. Kaldı ki esas kaynakların eleştirisini de başarıyla yaptığı için, kendine yabancı değildi. Nicolo Sagundino, Jacobo de Promontorio, Nuremberg'li Jirg, Ostravica'lı Konstantin, Gian Maria Angiolello gibi yazarları incelemişken, bu sayfalarda her bir satırı en son araştırmalarla karşılaştırılıyor.

Daha sonraki açıklamalar Corc Kastriyota diye tanınan İskender Bey, Malta adası ve Kutsal Yerleri ziyaret notları hakkında verilen ek bilgilerdir.

Dizin çok detaylı bir şekilde hazırlandığı için, isimler içinde bir an kendisini yitireceklere yararlı bir yol göstericidir. Ayrı bir kaynakçaya yer verilmemiştir. Açıklamalar sırasında kullanılan eserlerin bir kısaltması da ihtimal edilmemiştir. 36 tane tablodan coğrafya bilgileri içerenler çoğunluktadır. Bir kısmı basma bir kısmı yazma eserlerden derlenmiştir. Tarihçilerin işine yarayacak konulardır. Sanat tarihi açısından fazla bir şey getirmez.

Bu eser vesilesiyle A. Pertusi'yi bir kez daha andığım için mutluyum³. Avrupa kitaplıklarında konumuzla ilgili daha ne kadar çok malzemenin bulunduğuna yetkiyle değinen müteveffanın başarısının devam etmesi, bıraktığı bilimsel mirasın işlenmesi yoluyla gerçekleşebilir. Meslektaşlarının ve ardıllarının bu yolda yürümelerini bekleriz.

Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

³ Sayın profesörün ölümünden sonra yayınlanan, *Testi inediti e poco noti sulla caduta di Costantinopoli*, Bologna 1983, adlı eseri için yaptığım tanıtıma Türk Tarih Kurumu'na vermiş bulunuyorum. İstanbul'un elimize geçişi dönemini en iyi işleyen eserinin ilk kısmını tanıttıktan sonra, bu eser vesilesiyle *Belleten* sayfalarında faaliyeti hakkında daha geniş durdum.